

Vai trò của tình cảm thẩm mỹ đối với hoạt động âm nhạc

Nguyễn Thu Nghĩa¹, Triệu Thị Linh¹

¹ Viện Triết học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

Email: nguyenthunghia75@gmail.com

Email: linhqn18@gmail.com

Nhận ngày 13 tháng 3 năm 2017. Chấp nhận đăng ngày 3 tháng 5 năm 2017.

Tóm tắt: Tình cảm thẩm mỹ có vai trò quan trọng đối với hoạt động sáng tạo (sáng tác và biểu diễn), thưởng thức và đánh giá âm nhạc. Vai trò đó thể hiện ở chỗ, tình cảm thẩm mỹ là động lực mạnh mẽ thôi thúc các tác giả sáng tác ra nhiều tác phẩm âm nhạc hay, có giá trị, mang hơi thở cuộc sống và đi mãi cùng năm tháng; tình cảm thẩm mỹ giúp các nghệ sĩ biểu diễn hiểu đúng tinh thần của tác phẩm âm nhạc để chuyển tải đến người nghe; tình cảm thẩm mỹ giúp khán giả cảm nhận, lựa chọn được các tác phẩm xứng đáng, từ đó góp phần phát triển năng lực thẩm mỹ cho con người.

Từ khóa: Tình cảm, thẩm mỹ, hoạt động âm nhạc.

Phân loại ngành: Triết học

Abstract: Aesthetic feelings play an important role in the composition, performances, enjoyment and assessment of musical works. The role is expressed in the fact that they are the strong driving force urging composers to author valuable works imbued with the vitality of life and long-lasting values. It is the aesthetic feelings that facilitate performers' apprehension of the spirit of the works, so that they can perform well, and facilitate the audience's enjoyment and ability to select good works for enjoyment. That is also the way aesthetic feelings contribute to enhancing man's aesthetic capacities.

Keywords: Feelings, aesthetics, musical activities.

Subject classification: Philosophy

1. Đặt vấn đề

Tình cảm thẩm mỹ là bộ phận quan trọng trong hệ thống tình cảm của con người, biểu

hiện qua các xúc cảm, nhu cầu, thị hiếu và lý tưởng thẩm mỹ. Chỉ có thông qua tình cảm thẩm mỹ, con người mới biết thưởng thức cái đẹp, căm ghét cái xấu, đồng cảm

với cái bi thương, cảm phục, ngưỡng mộ cái cao cả, cái anh hùng. Tình cảm thẩm mỹ có vai trò quan trọng đối với hoạt động sáng tạo, thưởng thức và đánh giá nghệ thuật. Người nghệ sĩ không thể sáng tạo ra một tác phẩm nghệ thuật nếu chỉ có những tình cảm thông thường. Sáng tạo nghệ thuật chủ yếu dựa vào tình cảm thẩm mỹ và do tình cảm thẩm mỹ chi phối. Tình cảm thẩm mỹ lại chi phối toàn bộ các hoạt động thưởng thức, đánh giá của chủ thể thẩm mỹ. Tình cảm nảy sinh khi tiếp xúc với âm nhạc không chỉ có ý nghĩa giải trí, thỏa mãn những nhu cầu của cá nhân, mà nó còn có ý nghĩa tới việc giáo dục nhân cách con người. Những tác phẩm âm nhạc chân chính, có ý nghĩa nhân văn sâu sắc sẽ có tác động tới việc hình thành nên suy nghĩ, lối sống cho mọi người. Ngược lại, những tác phẩm âm nhạc có tư tưởng, ca từ sáo rỗng, không hợp với thuần phong mỹ tục có thể ảnh hưởng xấu tới suy nghĩ, lối sống và hành động của người tiếp nhận. Tình cảm thẩm mỹ là động lực thúc đẩy hoạt động sáng tạo âm nhạc phát triển. Đồng thời, tình cảm thẩm mỹ cũng kích thích hoạt động thưởng thức và đánh giá âm nhạc. Đã có nhiều công trình nghiên cứu về vai trò của tình cảm thẩm mỹ đối với hoạt động nghệ thuật nói chung và hoạt động âm nhạc nói riêng. Bài viết này sẽ làm rõ thêm vai trò của tình cảm thẩm mỹ đối với các hoạt động sáng tạo (sáng tác và biểu diễn), thưởng thức và đánh giá âm nhạc.

2. Vai trò của tình cảm thẩm mỹ đối với hoạt động sáng tạo âm nhạc

Mỗi hoạt động sáng tạo, dù là sáng tạo nghệ thuật hay sáng tạo khoa học, đều có liên

quan đến hoạt động của ý thức thẩm mỹ. Ý thức thẩm mỹ là sự phản ánh hiện thực vào ý thức con người trong quan hệ với nhu cầu thưởng thức và sáng tạo cái đẹp. Nó là sự phản ánh không phân chia giữa lý thuyết và thực hành, giữa tình cảm và lý trí. Sáng tạo trong hoạt động âm nhạc bao gồm cả hoạt động sáng tác và biểu diễn âm nhạc.

Tình cảm thẩm mỹ mặc dù là những phản ánh trực tiếp của con người trước những đối tượng nhưng không phải vì thế mà cho rằng tình cảm thẩm mỹ chỉ là cái thuần túy cảm tính. Cũng như các bộ phận khác của ý thức thẩm mỹ, tình cảm thẩm mỹ chịu sự tác động qua lại với các yếu tố tinh thần khác. Trong con người xã hội, yếu tố tình cảm không tồn tại biệt lập mà luôn chịu sự tác động của lý trí, của tư tưởng, của thể giới quan, nhân sinh quan, của bề dày văn hóa. Đồng thời, tình cảm thẩm mỹ còn chịu sự tác động của tình cảm đạo đức, tình cảm pháp luật, tình cảm chính trị - xã hội... Chính sự tác động qua lại đó làm cho tình cảm thẩm mỹ không đơn thuần là cái cảm tính.

Nhờ những năng lực thẩm mỹ, trong đó có tình cảm thẩm mỹ, con người phát hiện ra cái đẹp của thế giới xung quanh mình. Tình cảm thẩm mỹ làm gia tăng trường lực, tối ưu hóa các quá trình tâm sinh lý, kích thích tính sáng tạo trong mọi hoạt động sống của con người. Cùng với tình cảm thẩm mỹ, sự tham gia của thị hiếu thẩm mỹ tinh tế sẽ giúp con người có phản ứng nhanh, nhạy, chính xác trong nhận thức, thưởng ngoạn, đánh giá, sáng tạo thẩm mỹ. Sự kết hợp giữa tình cảm thẩm mỹ với lý tưởng thẩm mỹ cao đẹp kích thích tính tích cực của hoạt động sống, khả năng lao động có hiệu quả cao trong cuộc sống của mỗi người. Toàn bộ bộ mặt tinh thần, những khả

năng bộc lộ nhân cách của con người, nhờ tham gia của năng lực thẩm mỹ trong đó có tình cảm thẩm mỹ, mà trở nên phong phú và phát triển.

Vai trò của tình cảm thẩm mỹ trong sáng tạo nghệ thuật thể hiện ở chỗ, nó giúp cho chủ thể thẩm mỹ không còn vương bận bởi những tính toán thực dụng, từ đó mặc sức để cho cảm xúc hồn nhiên bay bổng hướng tới cái đẹp, cái cao cả. Tình cảm thẩm mỹ nảy sinh trong hoạt động sáng tạo nghệ thuật có vai trò hết sức quan trọng trong việc thanh lọc các cảm xúc tiêu cực, bồi dưỡng đạo đức, nuôi dưỡng tâm hồn, bảo đảm sự phát triển hài hòa, toàn diện của con người.

Tình cảm thẩm mỹ phát triển làm cơ sở cho khả năng bao quát và nhận thức trong hoạt động sáng tạo. Tình cảm thẩm mỹ có khả năng cùng một lúc vừa nhận thức, vừa đánh giá đối tượng. Nếu không có tình cảm thẩm mỹ, tình yêu và sự rung cảm đối với cái đẹp (cái đẹp là tất cả những sự vật, hiện tượng có đặc tính toàn vẹn, cân đối, hài hòa xung quanh chúng ta) thì sẽ khó sáng tạo ra những tác phẩm âm nhạc có giá trị lâu dài. Chúng ta dễ dàng nhận thấy vai trò quan trọng của tình cảm thẩm mỹ đối với hoạt động sáng tạo âm nhạc qua một số tác phẩm âm nhạc của các nhạc sĩ Việt Nam gần đây. Chẳng hạn, nếu không có tình yêu đối với quê hương, đất nước thì các nhạc sĩ Việt Nam không thể nào sáng tác được những tác phẩm, như: *Quốc ca, Việt Nam quê hương tôi, Tổ quốc gọi tên mình, Đường chúng ta đi, Hà Nội niềm tin và hy vọng, Hà Tây quê lụa...* Nếu không có tình yêu, sự kính trọng đối với Hồ Chí Minh thì các nhạc sĩ sẽ không có nhiều tác phẩm âm nhạc như: *Lời Bác dặn trước lúc đi xa, Người sống mãi trong lòng miền Nam,*

Miền Nam nhớ mãi ơn Người, Hồ Chí Minh đẹp nhất tên Người, Người là niềm tin tất thắng...

Âm nhạc phản ánh cuộc sống, do đó mà nhiều sáng tác âm nhạc gắn với sự phát triển của xã hội cùng với nhiều đề tài gần gũi và gắn bó với cuộc sống. Nhiều vấn đề nóng bỏng trong xã hội cũng là đề tài để các nhạc sĩ sáng tác những tác phẩm có giá trị phản ánh thời đại. Chẳng hạn, khi tình hình Biển Đông có những biến động phức tạp, cuộc thi viết thơ - nhạc với chủ đề “*Đây biển Việt Nam*” (do báo điện tử Vietnamnet phối hợp cùng Hội Nhà văn Việt Nam, Hội Nhạc sĩ Việt Nam tổ chức) đã thu hút lực lượng văn nghệ sĩ tham gia rất đông đảo với những kết quả đáng trân trọng. Cuộc thi này đã khơi dậy, thổi bùng lên ngọn lửa yêu nước mạnh mẽ, cổ vũ ý chí quyết tâm bảo vệ chủ quyền, toàn vẹn lãnh thổ của Tổ quốc. Cuộc thi không chỉ tạo hiệu ứng xã hội rộng rãi với rất đông tác giả tham dự, còn thu hút nhiều tên tuổi lớn trong làng thơ, làng nhạc Việt tham gia. Cuộc thi đã nhận được nhiều tác phẩm thơ, nhạc có chất lượng nghệ thuật cao, nội dung phong phú, đa dạng, nhiều cách tiếp cận với chủ đề biển đảo, khắc họa sâu sắc và tinh tế tình yêu, niềm tự hào về con người, về thiên nhiên vùng biển đảo Việt Nam, lòng yêu nước cùng khát vọng hòa bình, hữu nghị của dân tộc Việt Nam cùng quyết tâm bảo vệ vững chắc biển đảo quê hương.

Thời gian vừa qua, trong hoạt động sáng tác và biểu diễn, có nhiều tác giả trẻ tìm về với chất liệu dân tộc để làm mới âm nhạc, qua đó kế thừa và phát huy những giá trị tinh thần cao đẹp của người Việt. Việc kết hợp giữa âm nhạc hiện đại và âm nhạc dân tộc đã làm cho nhiều ca khúc mang màu sắc tươi mới và có phần lạ lẫm. Những tác

phẩm đó được nảy sinh từ tình yêu của tác giả đối với nghệ thuật dân tộc, sự mảy mò, sáng tạo nhằm đem lại làn gió mới cho nền âm nhạc Việt. Chất dân gian đương đại (được thể hiện qua các sáng tác của: Trần Tiến, Lưu Hà An, Nguyễn Vĩnh Tiến, Hồ Hoài Anh...) cho thấy mạch nguồn của văn hóa dân gian vốn có sức sống mãnh liệt trong đời sống hôm nay.

Tóm lại, nếu không có tình cảm thẩm mỹ thì sẽ không có hoạt động sáng tạo âm nhạc. Thiếu tình cảm thẩm mỹ sẽ không có những tác phẩm âm nhạc có giá trị nhân văn, thu hút được công chúng. Tình cảm thẩm mỹ là động lực mạnh mẽ thôi thúc các tác giả sáng tác ra các tác phẩm âm nhạc hay, có giá trị, đi mãi cùng năm tháng và cũng giúp các nghệ sĩ biểu diễn thành công hơn.

3. Vai trò của tình cảm thẩm mỹ đối với hoạt động thưởng thức và đánh giá âm nhạc

Trong cuộc sống, con người không thể thiếu được nhu cầu thẩm mỹ. Nhu cầu thẩm mỹ thông qua thưởng thức các tác phẩm âm nhạc cũng là một trong những nhu cầu cần thiết. Âm nhạc gắn bó mật thiết với cuộc sống và trở thành nhu cầu lớn không thể thiếu trong đời sống xã hội và có sức hấp dẫn mạnh mẽ đối với mọi lứa tuổi. Chẳng hạn, âm nhạc vốn là một món ăn tinh thần không thể thiếu được với mỗi con người Việt Nam, trong thời kỳ chiến tranh, bên cạnh việc chiến đấu chống giặc ngoại xâm bao giờ cũng có những hoạt động âm nhạc, những lời ca, tiếng hát để khích lệ tinh thần chiến đấu của các chiến sĩ. Việc thưởng thức những tác phẩm âm nhạc giàu tính

nhân văn đó đã hình thành nên những tình cảm cách mạng, là động lực để các chiến sĩ sẵn sàng hy sinh xương máu để bảo vệ Tổ quốc.

Thưởng thức âm nhạc là một hoạt động gắn với thế giới nội tâm của con người, do đó không có một lĩnh vực tinh thần nào bộc lộ rõ cái tôi cá nhân hơn hoạt động thưởng thức. Khuynh hướng cá nhân của chủ thể bộc lộ rõ trong việc lựa chọn thể loại và cách thức thưởng thức âm nhạc. Chính từ những nhu cầu thẩm mỹ mà tình cảm thẩm mỹ mới được nảy sinh. Nhu cầu thẩm mỹ phụ thuộc vào giới, lứa tuổi, nghề nghiệp, vào vị trí xã hội của cá nhân... cho nên nó tạo ra tính đa dạng của chủ thể thưởng thức.

Nói đến vai trò tích cực của tình cảm thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức âm nhạc là nói đến mối quan hệ giữa công chúng với tác phẩm âm nhạc. Công chúng dưới sự dẫn dắt của nhu cầu thẩm mỹ lành mạnh sẽ tìm đến những tác phẩm âm nhạc có giá trị để thưởng thức, từ đó mà nảy sinh ra tình cảm thẩm mỹ tốt đẹp.

Tuy nhiên, nếu chỉ có tình cảm thẩm mỹ thôi là chưa đủ mà cần phải có cả sự kết hợp giữa tình cảm thẩm mỹ và lý trí thẩm mỹ thì hoạt động thưởng thức mới đem lại hiệu quả. Cảm thụ, thưởng thức nghệ thuật là năng lực rung cảm và khoái cảm trước nghệ thuật. Chỉ có xây dựng được tri giác tinh nhạy mới đem lại những cảm xúc, rung cảm lớn, từ đó mới tạo ra nhu cầu cao. Xây dựng thị hiếu thẩm mỹ và lý tưởng thẩm mỹ đúng vừa xác định nhu cầu thưởng thức, nhu cầu sáng tạo, vừa làm nền cho cảm thụ, thưởng thức. Tình cảm thẩm mỹ phát triển kéo theo năng lực cảm thụ các thẩm mỹ của chủ thể trước tác phẩm nghệ thuật. Lý trí thẩm mỹ sẽ xử lý, luận chứng, đánh giá và lựa chọn những hình tượng toàn vẹn và lý tưởng trong quá trình cảm thụ đối tượng.

Thông qua hoạt động thưởng thức âm nhạc, tình cảm thẩm mỹ được nảy sinh góp phần phát triển năng lực thẩm mỹ, đạo đức và trí tuệ, qua đó giúp nhân cách con người phát triển và hoàn thiện.

Đánh giá thẩm mỹ nói chung và hoạt động đánh giá âm nhạc nói riêng không phải là hoạt động đánh giá mang tính lý tính thuần túy mà bao giờ cũng phải thông qua tình cảm đối với cái toàn vẹn, cân xứng, hài hòa, hoàn thiện của khách thể thẩm mỹ. Tình cảm thẩm mỹ trong hoạt động âm nhạc tham gia trực tiếp vào quá trình đánh giá thẩm mỹ, làm cho đánh giá thẩm mỹ trở nên có nội dung, có định hướng, có mục đích xác định. Trong hoạt động âm nhạc, nếu thiếu vắng đi những cảm xúc, tình cảm của con người thì sẽ không có được những giá trị đích thực của âm nhạc.

Tình cảm thẩm mỹ có vai trò định hướng cho hoạt động đánh giá âm nhạc. Chỉ có tình cảm thẩm mỹ, tình yêu đối với âm nhạc thì các nhà phê bình, đánh giá âm nhạc mới đưa ra được công trình phê bình âm nhạc đích thực, góp phần vào sự phát triển chung của văn hóa dân tộc.

Trách nhiệm lớn của các nhà phê bình, đánh giá âm nhạc là truyền bá, giáo dục, định hướng và dẫn dắt thị hiếu cho công chúng nhưng cần thận trọng, tránh áp đặt một cách máy móc và cứng nhắc. Các nhà phê bình âm nhạc phải dẫn dắt, giúp cho thính giả cảm nhận, đánh giá đúng đắn và phân biệt đâu là giá trị nghệ thuật đích thực, đâu là những hiện tượng âm nhạc “rẻ tiền”, “ăn theo” phục vụ những thị hiếu tầm thường.

Chúng ta có thể thấy rõ hơn vai trò nói trên của tình cảm thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức và đánh giá âm nhạc qua hoạt động âm nhạc ở Việt Nam gần đây. Chẳng

hạn, trong những năm vừa qua, Đài Truyền hình Việt Nam đã tổ chức nhiều chương trình âm nhạc để đáp ứng thị hiếu thưởng thức âm nhạc của công chúng. Nhiều sân chơi ca nhạc đã khơi gợi được tình yêu âm nhạc truyền thống, âm nhạc cách mạng trong giới trẻ như *Giai điệu tự hào* (chương trình sử dụng những ca khúc kinh điển, những ca khúc đi cùng năm tháng, được phối khí lại theo một bản phối khác, những cách dàn dựng khác, những ca sĩ thể hiện khác đem đến một làn gió mới cho âm nhạc hiện nay và đến gần với công chúng thưởng thức nhạc đặc biệt là giới trẻ). Chương trình đã khơi dậy được tình yêu quê hương đất nước, lòng tự hào dân tộc; có ý nghĩa và tác động mạnh mẽ tới tình cảm của công chúng. Nhạc hàn lâm, thể loại nhạc kén người nghe, đã chủ động tìm kiếm và đến gần với khán giả hơn. Thời gian gần đây, một số nhà hát giao hưởng, thính phòng đã mạnh dạn chủ động đưa âm nhạc hàn lâm xuống đường, ra phố, về nông thôn tìm khán giả. Có thể kể đến hoạt động của các nghệ sĩ của Dàn nhạc Giao hưởng Việt Nam, Nhà hát Nhạc vũ kịch Việt Nam và Học viện Âm nhạc Quốc gia Việt Nam đã phối hợp triển khai dự án âm nhạc cộng đồng lớn mang tên “Luala concert” định kỳ hàng tuần, đưa nhạc giao hưởng - thính phòng ra khỏi nhà hát, biểu diễn ngay trên các con đường đi bộ của Thủ đô Hà Nội. Dự án này đã gặt hái được nhiều thành công và làm phong phú hơn khả năng thưởng thức âm nhạc cho công chúng, bên cạnh các dòng nhạc chính thống, nhạc trẻ thì công chúng có thể dễ dàng tiếp cận với thể loại âm nhạc hàn lâm.

Dòng âm nhạc đại chúng cũng xuất phát từ nhu cầu thưởng thức của công chúng, đặc biệt là giới trẻ. Số lượng các ca khúc

nhạc trẻ, nhạc phổ thông ngày càng nhiều, đua nhau nở rộ. Các tác giả trẻ luôn tỏ ra nhanh nhạy trong cách tiếp cận thị trường. Đã có không ít bài hát đọng lại trong tâm trí người nghe. Mạch lạc, ngắn gọn, hồn nhiên, tự nhiên là điều vô cùng cần thiết đầu tiên đối với lớp công chúng mới: *Ngôi nhà hoa hồng, Giấc mơ tuyết trắng, Mây và núi, Anh, Chiếc khăn gió ẩm, Chân tình...* Ca khúc ngày nay đã có sự biến đổi khác phù hợp với nhu cầu thẩm mỹ của thời đại. Nhiều bài hát được viết với ca từ giản dị, mộc mạc nhưng rất đẹp, mang hình ảnh quê hương, cánh cò...: *Giấc mơ trưa* của nhạc sĩ Giáng Son, *Phố cổ* của Nguyễn Duy Hùng, *Ôi quê tôi, A í a* của Lê Minh Sơn...

4. Kết luận

Tình cảm thẩm mỹ là một bộ phận của ý thức thẩm mỹ, không có tình cảm thẩm mỹ thì sẽ không có nhu cầu thẩm mỹ, lý tưởng thẩm mỹ, thị hiếu thẩm mỹ. Tình cảm thẩm mỹ có vai trò quan trọng đối với hoạt động âm nhạc. Với hoạt động sáng tạo âm nhạc thì tình cảm thẩm mỹ là động lực thôi thúc chủ thể sáng tác ra các tác phẩm âm nhạc. Còn với hoạt động thưởng thức và đánh giá âm nhạc, thì tình cảm thẩm mỹ sẽ định hướng cho chủ thể thẩm mỹ lựa chọn những tác phẩm hay, có giá trị. Tình cảm thẩm mỹ thể hiện trong hoạt động âm nhạc có ảnh hưởng tích cực, thậm chí tối ưu hóa quá

trình tâm sinh lý, phát huy mọi năng lực nhận thức của con người.

Tài liệu tham khảo

- [1] Dương Viết Á (2006), “Nhận diện công chúng âm nhạc đương đại”, Tạp chí *Văn hóa nghệ thuật*, số 3.
- [2] Thế Bảo (2013), *Cảm nhận mỹ học âm nhạc*, Nxb Thanh niên, Hà Nội.
- [3] Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1996), *Mỹ học - Những văn bản chọn lọc*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [4] Hội đồng Lý luận, phê bình văn học, nghệ thuật Trung ương (2010), *Văn học, nghệ thuật phản ánh hiện thực đất nước hôm nay*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [5] Đỗ Huy (2002), *Đạo đức học - mỹ học và đời sống văn hoá nghệ thuật*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [6] Nguyễn Văn Huyền (Chủ biên) (2001), *Văn hoá thẩm mỹ và sự phát triển con người Việt Nam trong thế kỷ mới*, Nxb Văn hoá - Thông tin, Hà Nội.
- [7] Hội đồng Lý luận, phê bình văn học, nghệ thuật Trung ương (2014), *Phấn đấu sáng tạo nhiều tác phẩm văn học, nghệ thuật có giá trị tư tưởng, nghệ thuật cao*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [8] Vũ Tự Lân (2006), “Công chúng và thẩm mỹ âm nhạc”, Tạp chí *Văn hóa nghệ thuật*, số 3.
- [9] Nguyễn Tiến Mạnh (2011), “Ảnh hưởng văn hóa âm nhạc Hàn Quốc đến showbiz Việt”, Tạp chí *Văn hóa nghệ thuật*, số 328.
- [10] Nguyễn Đăng Nghị (2013), “Sáng tác âm nhạc nhìn từ cơ chế và chủ thể sáng tạo”, Tạp chí *Văn hóa nghệ thuật*, số 354.